

ФРАНСИСКО ФРАНКО - ФУНДАТОР АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ В ІСПАНІЇ / 1936 - 1975 рр. /.

Впродовж майже 40-а років Ф.Франко був уособленням Іспанії, його іменем названа ціла епоха іспанської історії ХХ-го ст. і режим, ним створений, не міг не віддзеркалювати його уподобань, поглядів, намірів. Зауважимо, що на часі створення в Україні політичного життєпису Ф.Франко.

Характеристики особистості Ф.Франко у марксистсько-ленінській історичній літературі надто однозначні та заідеологізовані і зводяться здебільшого до інкримінування йому прагнення побудувати в Іспанії фашистську державу на кшталт націонал-соціалістичної, що передбачало запровадження масового терору, тотальної централізації і, тим самим, відстоювання інтересів найбільш реакційних кіл іспанської монополістичної буржуазії.¹ Втім, політичний портрет Ф.Франко, оцінки ролі та місця цього неординарного іспанського військового та політичного діяча, запропоновані провідним російським іспаністом Пожарською С.П. у 90-х рр., зазнали значної еволюції, вони позбавлені упередженості і мають об'єктивний характер.²

В іспанській історіографії присвячено Ф.Франко до десятка книг, в яких його життєвий та політичний шлях зображено, за словами Х.М.Гарсія Ескудеро, за аналогією з "житієм святих" до гостросюжетного памфлету.³ 4 грудня 1892 р. у подружжя Ніколаса Франко Сальгадо-Араухо та Пілар Баамонде Пардо, що проживали у портовому місті Ель-Ферролі у Галісії, народився другий син. 17 грудня його охрестили у церкві Сан-Франсиско і дали йому ім'я воїна-святого, а прізвище Франко і Баамонде / за іспанською традицією, по батьківській та материнській лінії/. Чоловіки родини Франко були з діда-прадіда моряками або чиновниками у портових службах. Батько працював скарбником у порту. Сім'я належала до своєрідної групи городян /офіцерів флоту/, що ревно оберігали свою кастовість. Статку була середнього. Майбутнього каудильйо називали в дитинстві та юнацькі роки через невисокий зріст Пакіто або Пако. Довірливі стосунки з батьком у Пакіто не склалися, а коли батько, отримавши службове підвищення, переїхав у Мадрид і залишив сім'ю, зовсім розладалися. До матері він зберіг глибоке синівське почуття впродовж життя. Початкову освіту отримав у місцевій школі.⁴

З дитинства мріяв стати моряком, за сімейною традицією. Але через те, що військово-морські навчальні заклади припинили прийом слухачів, у 15-річному віці став кадетом піхотної академії у Толедо. Відтоді Франко нерозривно пов'язаний з армією. У 1912 р. почав службу у Марокко у чині старшого лейтенанта. Військова кар'єра блискуча і, за свідченнями, завдяки власному професіоналізмові, мужності, амбітності. В 33 роки йому присвоєно чин бригадного генерала, таким чином Франко став наймолодшим генералом не тільки в іспанській армії, але і в європейських. З 1918 по 1924 рік брав участь у 47 військових операціях. Йому таланило - отримав єдине поранення, в той час, як в

цих битвах загинуло 915 офіцерів і 16 000 солдат. Саме тут, у африканських військових кампаніях, сформувався Франко як особистість і його світогляд як націоналіста, патріота, відповідно до якого армія є втіленням патріотизму, гарантією порядку та єдності нації. З 1928 по 1936 рік послужний список генерала переконливий: начальник військової академії генштабу іспанських збройних сил у Сарагосі, командувач військовими округами у Ла-Коруні та на Балеарських островах, головнокомандувач збройними силами Іспанії у Марокко, начальник генштабу іспанської армії, після перемоги Народного фронту /своєрідне заслання/ - військовий губернатор Канарських островів.⁵

Важко погодитися з Пожарською С.П., що найпривабливішими для Франко залишалися у владній системі "принципи фюрерства". Франко був глибоко щирою людиною і закладником власної уяви про свою роль в роки громадянської війни і після неї, він не сумнівався у легітимності своєї влади. В листі до дона Хуана де Бурбона /сина колишнього короля Альфонса XIII/ каудильйо перераховує причини, що привели його на вершину політичної влади: "спасіння іспанського суспільства", "заслуги, отримані впродовж життя шляхом безперервної праці", "шана й авторитет у всіх прошарках суспільства", "суспільне визнання" і, нарешті, "перемога, отримана з допомогою Бога". Наскільки є достовірним даний перелік, але так Франко уявляв свою роль, ідентифікував себе з режимом і вірив в це до останнього подиху.⁶

У приватному житті Франко був невибагливою та скромною людиною, глибоко віруючою, педантичною, з патріархальними поглядами на сім'ю. За різними свідченнями, він не був жорстокою людиною, схильною до насильницьких дій, і переслідування та репресії щодо противників режиму, радше слід вважати виконанням обов'язку, аніж душевною схильністю. Невелике коло друзів: ті, що пройшли з ним пліч-о-пліч у африканських кампаніях, особистий лікар, духівник, соратники по рибній ловлі, полюванню. Його позаурядові симпатії зосереджувались довкола полювання, рибальства, гри в теніс, гольф, доміно, перегляду кінофільмів у палаці Пардо, вболівання за футбол, регулярної гри у лотерею /у 1967 р. виграв таким чином 1 млн. песет/, малювання, що було більше результатом настирливості, аніж таланту. Охоче читав і вчився, проте не був схильним до філософських абстрактних роздумів, інтелектуальних занять, хоча за рівнем загальноосвітньої культури та інтелекту переважав тодішнє вище іспанське офіцерство.⁷

Ф.Франко був військовим професіоналом високого гатунку, до того ж залишався найавторитетнішим серед офіцерства. Він не був політичним генералом, завше зберігав лояльність до монархії, як і до республіки, що встановилася в Іспанії у 1931 р. До літа 1936 р. не брав участі в жодній політичній партії, у виборах у Кортеси, у військових змовах проти республіки. Водночас будучи очевидцем негативних реалій Другої республіки, наростання безладу та хаосу після приходу до влади Народного фронту, Ф.Франко остаточно, на думку Р.де ла Сієрви, розчаровується в дієвості та доцільності введення в Іспанії ліберальної демократії, хоча визнавав її ефективність в інших європейських країнах. Власне, мало є підстав стверджувати випадковість у військовій та політичній кар'єрі Ф.Франко. Радше варто говорити про логічність цього шляху від початку і до завершення його у 1936 р. боротьбою проти республіки та подальшим керівництвом Іспанією." С.П.Пожарська та Р.де ла Сієрва називають його людиною

1898 року, коли Іспанія зазнала нищівної поразки у війні зі Сполученими Штатами і втратила свої колонії та колишню велич. Ці події розкололи іспанське суспільство на "дві Іспанії" - традиціоналістів, що шукали вихід у поверненні до традицій, до іспанськості, до самобутності, та європеїстів - зразком суспільно-політичного розвитку іспанського суспільства слугувала для них Франція. Франко належав до першої групи. Власне, громадянська війна, що почалася 17 липня 1936 року, є своєрідним віддзеркаленням боротьби цих двох Іспаній. Якщо Гітлер та Муссоліні були засновниками та ідеологами відповідних монолітних масових партій і історія їх режимів - це історія націонал-соціалізму та фашизму; то іспанський фалангізм /іспанський фашизм/ виник ідеологічно та організаційно поза політичною діяльністю Ф.Франко. Він не був фалангістом, не сповідував фалангістські антимонархічні, антиклерикальні ідеї, не поділяв їх поглядів про те, що Іспанія має стати ідеологічно орієнтованою державою. Безперечно, позбавляти Франко відповідних світоглядних принципів було б несерйозним та наївним.⁸

Ф.Франко був традиціоналістом. Він не зазіхнув на первинні основи життя іспанців - приватну власність, традиції, віру, не прагнув збудувати в Іспанії нову соціальну реальність, що завжди існує за тоталітарних режимів. В перших урядових документах Іспанія проголошувалась корпоративною державою. Даний факт трактується в літературі як сповідування франкізмом фашизму на зразок Італії часів Муссоліні. Корпоративізм має давні витoki в іспанській історії. Якщо, скажімо, протестантська традиція, що мала місце в США та інших країнах, базувалась на прагматизмі, індивідуалізмі, концепції успіху у світському житті, то в Іспанії отримала перевагу ще з середніх віків латино-католицька традиція, яка базувалась на чисто корпоративній концепції держави та суспільства: тут політика і мораль невіддільні, відсутній розподіл влади, держава і громадянське суспільство - органічне ціле, обов'язкове дотримання "природнього порядку", людина вписана в жорстку структуру зв'язків із суспільством, державою, богом.⁹

В першому виступі 1937 року в якості глави держави Франко заявив, що Іспанія повинна бути католицькою державою. Конфесійність стане невід'ємним атрибутом франкістського державотворення. В "Хартії іспанців" /1945/, в одному із семи конституційних законів франкізму, Іспанія проголошувалась католицькою, соціальною і представницькою державою. Католицька ідея, або "іспані-дад" стала консолідуючою силою франкізму, вона згодом примирить поляризоване іспанське суспільство. Звернення до католицької ідеї було відповіддю на республіканський антиклерикалізм. Конституція 1931 року проголошувала Іспанію антиклерикальною державою /стаття 26/, що вилилось у погроми і підпали церков, орденів, вбивства священиків. Фалангісти /іспанські фашисти/ сповідували антиклерикалізм. Франкізм не міг бути пов'язаний ідеологічно з тими силами, що заперечували католицизм як принцип, тобто з нацизмом та фалангізмом.¹⁰

Франко був монархістом. Він відверто заявляв про свої власні симпатії до монархії і до монархічної форми правління як традиційної для Іспанії. Закон про спадкоємність і відновлення монархії /1947/ оголошував Іспанію королівством. Даний акт мав доленосне значення для майбутнього Іспанії і в цьому виявилась далекоглядність Франко, оскільки франкізм примирив як франкістів, так і опозиційні сили, котрі вважали, що відновлення монархії буде тим політичним компромісом, який дозволить зберегти майбутнє Іспанії. Проголошенням монархії

Франко розв'язав низку проблем: 1) припинив суперечки у таборі своїх прихильників, що перманентно виникали між альфонсистами та карлістами; 2) відновив демократичне реноме держави на міжнародній арені; 3) визначив принципи та механізми передачі влади майбутньому монарху.¹¹

Ще в одній царині, а саме економічній, Франко зумів піднятися, як пише провідний російський іспаніст С.П.Пожарська, над своїми ідеологічними пристрастями. Результати та наслідки економічної політики франкізму заперечують твердження про те, що вона не відповідала національним інтересам і здійснювалась всупереч прагненням самого Франко. Аналіз джерел свідчить, що економічна політика, здійснювана франкістською державою, відповідала інтересам провідних соціальних груп іспанського суспільства. На першому етапі здійснювалась політика автаркії та економічного націоналізму. Це було спричинено рядом обставин: зовнішніми - міжнародною ізоляцією Іспанії; внутрішніми - слабкістю вітчизняного капіталу, нездатністю його до повноцінної конкуренції. Звідси - державний дирижизм, розвиток провідних галузей за рахунок державних інвестицій, державна підтримка сільськогосподарських виробників - встановлення цін на с/г продукцію на рівні малорентабельних господарств, державні субсидії на освоєння та меліорацію земель. Основна мета цих державних заходів - зробити спроможним та конкурентноздатним іспанського виробника. Найвагоміший результат першого етапу економічної політики - це створення власної великої індустрії. На другому етапі / з кінця 50-х рр./ відбувся перехід до повноцінної ринкової економіки західноєвропейського зразка. Це сталося з волі Франко, що підтверджують документи. Франко рішуче розійшовся зі своїми прибічниками, що відстоювали автаркію /Суанчесом - президентом Інституту національної індустрії - провідної установи періоду автаркії/; з фалангістами, які наполягали на збереженні автаркії і навіть готувалися до другого туру " фалангізації" Іспанії. Він сформував як глава держави уряд з опусдеїстів -технократів. Новий уряд виробив спільно з представниками МВФ "План стабілізації економіки", який почали впроваджувати з 1959 року за принципом: лібералізація економіки при твердих правилах гри. Так було дано початок іспанському "економічному диву". Аналіз джерел заперечує тезу про те, що економічна політика франкізму була спрямована на збереження кричущих соціальних контрастів. За роки франкізму Іспанія перетворилася в індустріально розвинену країну, за розмірами валового національного продукту зайняла 5-е місце у Західній Європі і 8-е в світі. Соціальне спрямування іспанського "економічного дива", що є найбільш сфальсифіковане у радянській літературі, може бути репрезентоване такими показниками: частка національного доходу на душу населення зросла з 517 дол. у 1960 році до 1380 дол. у 1975 р.; зарплата людей, що працювали за наймом, зросла з 60 песет у 1963 р. до 345 песет у 1976 р., тобто за 13 років ріст майже у 7 разів. Найголовніший революційний результат іспанського "економічного дива" полягав у появі численного та впливового середнього класу, який став стабілізаційною основою іспанського суспільства, його мирної трансформації в повноцінне, демократичне.¹²

Зауважимо, що Франко, як і всі авторитарні диктатори, припустився помилки. Санкціонувавши лібералізацію економіки, він сподівався, що ріст матеріального благополуччя сповільнить або загальмує прагнення суспільства до демократизації режиму. Сталося навпаки. Гасло подальшої демократизації стало більш масовим, що спричинило наступну ліберальну еволюцію режиму.

І, насамкінець, про авторитарність франкістської політичної системи свідчать деякі особливості переходу Іспанії до парламентсько-монархічної форми державного правління: іспанське суспільство не змінювалось ні економічно, ні соціально, ні культурно, ні духовно; франкізм попри свою тривалу історію, не зруйнував основ громадянського самоуправління, більше того, не загальмував поступове формування громадянського суспільства. Це істотна відмінність в порівнянні з тим, що переживає нині Україна.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Испания. 1918-1972 г. Исторический очерк.-М.,1975.-С.46-48; Гарсиа Х. Испания XX века.-М., 1967. -С. 275,320 ; Пожарская С.П.Франкизм как испанская разновидность фашистской государственности //Фашизм и антидемократические режимы в Европе.-М.,1981.- С.47-63; 2. Пожарская С.П. Генералиссимус Франко и его время //Новая и новейшая история.-1990.-№6.-С.164-185; 3. Думал ли Франко о будущем Испании? //Проблемы испанской истории.-1992.-М., 1992.-С. 5-15. 3.García Escudero J.M. Historia política de las dos Espanas. Tomo IV.-Madrid.-1976.-P.1840; 4.Manuel Vazquez Montalban. De Franguito a Franco, Franco,Franco!!! El Pais Semanal.-1992.-29.XI.; 5.Gallo M. Spain under Franco.- New Jork.- 1974.-P. 29-34; Cierva R. de la. La trayectoria del antifrangismo. -Barcelona, 1985.- P. 110-111; Juan Pablo Fusi. Franco.Spanien unter der Diktatur, 1936-1975.- Munchen, 1992.- P.10-13.; 6. Juan Pablo Fusi.Franco.- P.62.; 7.Eduardo Maro Tecqjen. Franco en el Azor.// El Pais Domingo.-1990.-II; Manuel VarquezMontalban. De Franguito a Franco, Franco, Franco.//El Pais Semanal.-1992.-29.XI; Juan Pablo Fusi. Franco. - P.63-65; 8. Пожарская С.П. Думал ли Франко о будущем Испании? //Проблемы испанской истории.-С.5; 9. Висенс Хуан. Записки по истории франкистского режима.//Проблемы испанской истории.-1979.-М.,1979.-С.80-83, 89-90; Страны Южной Европы в современном мире.-М.,1989.-С.10-17; 10. Пожарская С.П. Думал ли Франко о будущем Испании? //Проблемы испанской истории.-С.5; Сориа Жорж. Война и революция в Испании. 1936-1939. в 2-х томах. -М.,1987.-Т.2.-С.323; Пономарева Л.В. Испанский католицизм XX века.-М., 1989.-С. 5-7; 11. Конституция буржуазных государств Европы.-М. ,1957.-С. 521-533; Савин В.А. Франкистская диктатура и "Органический закон государства" 1967г. //Советское государство и право.-1974.-№5.-С. 122-126; 12. Висенс Хуан. Испания: Тенденции экономического развития //Мировая экономика и международные отношения.-1966.-№7.-С.40-49; Авилова А.В., Веденяпин Я.С. Экономика Испании.-М., 1978.-С.5-86; Tamames R. Una idea de España: Ager, Roy y manana. - Barselona, 1985. - P. 80-98; Ruiz David. La dictatura franquista. 1939-1975. - Oviedo, 1978. - P. 75-106; Esteban Jorge de a Querra Lurs Lopes. La crisis del Estado franquista. - Barselona, 1977- P. 55-59.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Г.В.Журбелюк

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: СПАДЩИНА І ПЕРСПЕКТИВИ.

Активність суб'єкта в будь-якому науковому дослідженні визначається вибором методів, принципів, шляхів побудови системи знань. На цей вибір, в свого чергу, безпосередньо впливає концептуально-методологічне спрямування, яке уплітається в дослідницьку практику, не зважаючи навіть на рівень усвідомлення автором такої залежності. Для розуміння сутності методологічних підходів до викладання сучасного курсу історії держави і права в Україні, як це вимагається в